

Şener, R. (2022). Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması açısından 2000-2020 yılları arasındaki ulusal kalkınma planlarının incelenmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 94-113.

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Başvuru Tarihi: 22/01/2022
Kabul Tarihi: 29/05/2022

TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI AÇISINDAN 2000-2020 YILLARI ARASINDAKİ ULUSAL KALKINMA PLANLARININ İNCELENMESİ

Review of National Development Plans Between 2000-2020 in Terms of Gender Mainstreaming

Rabia ŞENER*

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, rabiasener9@gmail.com 0000-0002-0541-3598

ÖZ

Toplumsal cinsiyet kavramı; biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak toplum tarafından eril ve dişi olmanın bireylere atfettiği rol, sorumluluk ve kalıp yargılarla ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ise bireylerin eril ve dişi olarak aynı haklardan, aynı koşullardan yararlanmak için koşulların eşitlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması durumudur. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması için tüm program, politika ve uygulamalarda toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelmesi var olan plan ve programlara toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı toplumsal cinsiyetin eşitliğini, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması kavramı ile ele almak, var olan plan ve programlara ana akımlaştırma fikrinin yerleştirilmesinin önemine vurgu yapmaktır. Çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizidir. Türkiye'deki Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Onuncu Kalkınma Planları (2014-2018) ele alınmış, kalkınma planlarındaki kadın vurgusuna dikkat çekerek "kadın ve eğitim", "kadın ve sağlık", "kadın ve istihdam", "kadın ve karar mekanizmalarına katılım", "kadın, aile ve şiddet" başlıkları altında dokümanların içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada Sekizinci, Dokuzuncu Kalkınma Planlarında toplumsal cinsiyet kavramının doğrudan tanımlanmadığı, kadın vurgusuna aile ve kadın, aile ve çocuk başlıkları altında yer verildiği tespit edilmiştir. Onuncu Kalkınma Planında ise toplumsal cinsiyet kavramı tanımlanmış, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması gerektiğine yönelik vurgulamalar ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, kalkınma planları

ABSTRACT

The concept of gender is related to the role, responsibility, and stereotypes attributed by society to individuals for being male and female, regardless of biological sex. Gender equality is the equalization of the conditions, gender equality, and gender equality of individuals to benefit from the same rights, the same conditions, as well as male and out of the way. To ensure gender equality, it is important to place gender equality on existing plans and programs that have become the main current of gender in all programs, policies and practices. The study purpose that address the equality of gender with the concept of the main flux of gender, emphasizing the importance of placing the idea of the main flux in existing plans and programs. The method of the study is to analyze documents from qualitative research methods. The content analysis was conducted under the topics of “women and education”, “women and health”, “women and employment”, “participation in women and administrators”, also “women, family and violence”, noting the emphasis on women in development plans (2014-2018) and the 8th five-year Development Plan in Turkey (2001-2005), the 9th Development Plan (2007-2013).

Keywords: *Gender, gender equality, gender mainstreaming, development plans*

GİRİŞ

İnsanların eşitliği fiziksel, biyolojik özelliklerinin ötesinde uluslararası sözleşmelerde hak ve özgürlüklerin eşitliği olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle insanların eşitliği eril ve dişi olan iki cinsiyetin haklarının, topluma katılımlarının, fırsat ve olanaklarının eşit olması durumudur (Ecevit ve Tüzel, 2019)

Eşitlik, her bireyin farklı olduğunu temel alarak toplumsal yaşamda eşit haklara, hukuki anlamda söz sahibi olunmasını sağlamaktır. Eşitliğe yönelik farklı tanımlamalar bulunmakta, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını ele almak için de eşitlik kavramının kapsam ve türlerine bakmak, anlamak önemlidir.

Gül ve Karan(2011) eşitlik ilkelerinden şekli ve maddi eşitliği şu şekilde tanımlamışlardır: Şekli eşitlik anlayışı herkesin önceden belirlenmiş koşullarla eşit olduğu anlayışıyla hareket eder. Eşit koşullar altında bulunanların aynı muameleyi görmesi gerektiğini ve ayrımcılık yapılmadığı takdirde de var olan durumun korunmasının eşitliğin sağlanması için yeterli gören eşitlik anlayışıdır. Şekli eşitlik anlayışı mevcut durumu korumayı amaçlamaktadır. Maddi eşitlik anlayışı ise şekli eşitlik anlayışından farklı olarak kişi ve gruplar arasındaki farklılıkların göz önünde bulundurulması ve aynı sayılmaması anlayışını içermektedir. Maddi eşitlik anlayışı, eşitlik ve aynılığın aynı şeyler olmadığı üstünde durmaktadır. Eşitliğin, farklılıkları yok saymak yerine onları gözetenek hesaba katarak bir farkındalık oluşturularak sağlanacağı ve sadece ayrımcılığın önlenmesiyle mümkün olmayacağı altını çizmektedir.

Farklılık eşitliği; her bireyin farklı ve özel olmasından hareketle cinsiyetler arasında farklılıklardan dolayı insanların sorunlarının, talep ve ihtiyaçlarının da farklılık göstereceği fikrine dayanmaktadır. Farklılık eşitliği toplumsal sonuçlarda eşitlik olarak da adlandırılmaktadır. Kadınlar geçmişten gelen eşit olmayan güç ilişkileri nedeniyle dezavantajlı konumda yer almaktadır. Dönüştürücü eşitlik ise bu eşit olmayan güç ilişkilerinden doğan olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için kadınlar ve erkekler arasındaki güç ve kaynakların yeniden dağıtılması gerektiği ve eşitsizliğe yol açan normlardan, kalıp yargılardan sıyrılmak için de değişime ve dönüşüme ihtiyaç olduğu fikrinin altı çizilmekte olup dönüştürücü eşitlik yaklaşımı stratejisini de toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması olarak görmektedir (Ecevit ve Tüzel, 2019; Sancar, 2021).

Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması

Cinsiyet (sex) biyolojik ve toplumsal cinsiyet olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Cinsiyet (sex) kavramı, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmektedir. Bireyler doğdukları andan itibaren cinsel organlarına bakılarak kadın ya da erkek olarak kimlik kazanırlar ve kendilerini erkek ya da kadın olarak tanımlamaları cinsiyet kimliklerini oluşturur. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ise kadın ya da erkek

olmaya toplumun, kültürün yüklediği anlamları, beklentileri ifade etmekte; bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili psikolojik özelliklerini de yansıtmaktadır (Akkaş, 2019; Dökmen, 2010).

Toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak yaşanan topluma, kültüre göre değişmekte olup toplumun değer ve kalıp yargılarını ifade etmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki en belirgin nokta toplumsal cinsiyetin sosyal bir inşa olmasıdır. Judith Butler (2005) cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın ilk başlarda *biyoloji kaderdir* ifadesine itiraz getirmek için kullanıldığını, toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, toplumsal cinsiyetin cinsiyete getirilen çoklu yorum olarak tanımlamasına fırsat veren bir ayrım olarak ifade etmiştir.

Doğan (2013) toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanma stratejisini toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması olarak ifade etmiş, Üstün (2011) de toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırmasının varsayımlardan hareket etmediğini, bir politika olarak değil strateji olduğunu ve nihai hedefinin de toplumsal cinsiyet eşitliği olduğunu vurgulamıştır. Altun (2016) çalışmasında ana akımlaştırma stratejisinin araştırma, kalkınma politikası, politika analizleri, program geliştirme ya da teknik destek gibi aktivitelerin ilişkilerinde farklı şekilde uygulandığına değinmiştir. Bu stratejide ilk adım, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, farklılıklarının, nedenlerinin değerlendirilmesidir. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırması kalkınma ve politika analizlerinde kişilerin üzerindeki etkisini ön plana çıkarır, kadın ve erkeklerin bundan nasıl etkilendiğinin ve üzerindeki olası etkilerinin neler olduğunu açıklar.

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması kavramı program, politika ve uygulamalara toplumsal cinsiyet eşitliğinin entegre edilmesi, kadın ve erkekler için politikaların daha uygun hale getirilmesidir. Çelik ve Atabey (2013) toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını fırsat eşitliği ve olumlu eylem gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlama politikası olarak tanımlamıştır. Kadınlar ve erkekler arasında toplumsal yaşama katılma konusunda aralarında farklılıklar mevcuttur, bu farklılıkları göre de beklentiler de farklılaşmaktadır. Bunun için politika, program ve uygulamalar dâhil olmak üzere planlanan herhangi bir eylemin, durumun kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin değerlendirmesi gerekmektedir. Kadınların ve erkeklerin aynı olanaklardan yararlanması ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması için tüm siyasi, ekonomik, toplumsal alanlarda politika ve programların tasarlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinin bir parçası olarak kadınların olduğu kadar erkeklerin de ilgi ve deneyimlerinin bir parçası haline getirilme stratejisidir.

Güneş (2021) de toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırmanın bir süreç odaklı strateji olduğunu, eşitlik meselesine sadece kadın perspektifinden değil kadın ve erkeklerin ortak kaygısı olarak bakmak gerektiğine dikkat çekmiştir. Kısaca toplumsal cinsiyet eşitliği kapsayıcı ve uzun vadeli kalkınma hedefi iken, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması bu amaca ulaşmak için benimsenen bir teknik olmasının yanı sıra bir dizi stratejik yaklaşımdır (Gender Mainstreaming In Development Programming, 2014).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması yeni bir strateji değildir. Pekin Eylem Platformu'nda toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması vurgulanmakta ve toplumsal cinsiyet bakış açısını politika ve programların ilgi odağı haline getirilmeye çalışılırken daha önceki tecrübelerden yararlanılmaktadır. Pekin Eylem Platformu'nda on iki stratejik alana ana akımlaştırılmanın yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu deklarasyonla hükümetlere politika ve programlarda dönüştürücü eşitlik yaklaşımını benimsemeleri ve bu politika ve uygulamaların kadınlar üzerinde olası etki alanlarının neler olacağı üzerinde öngöründe bulunulması gerektiği yönünde tavsiyede bulunulmuştur (Gender Mainstreaming an Overview, 2002; Ecevit,2021).

Alkan (2015) toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelme sürecinde yararlanacak bazı araç ve teknikleri ele almıştır. Ana akımlaştırma tüm politika ve süreçlere dâhil etmek için kullanılan araçların bir kısmı politika oluşturmak için gerekli bilgiyi toplama, bir kısmı da uygulanan politikaları değerlendirmedir. Söz konusu araç ve teknikler üç başlıkta ele alınmaktadır. İlki analiz yöntemleridir; toplumsal cinsiyet analizi ve toplumsal etki değerlendirmeleridir. Toplumsal cinsiyet analizi, belli bir hizmet politika uygulamalarının içeriğinin toplumsal cinsiyet açısından ele alınması ve kadın erkek üzerindeki olası etkilerinin irdelenmesidir. Toplumsal cinsiyet etki değerlendirmesi ise bir planın, politikanın kadınlar ve erkekler üzerindeki olası etkilerinin ele alınmasıdır. Toplumsal cinsiyete bakarak analiz edilmesi bir politika ve programın kadınlar ve erkekleri nasıl etkilediğini, ihtiyaçlarını, engellerini dikkate alınıp alınmadığı, bu önerilerin hayata geçirilmesiyle bu süreçten nasıl etkileneceklerinin değerlendirilmesidir. Bu yöntem, yasa oluşturma, politika geliştirme süreçlerinde fayda sağlamaktadır. Bir diğer araç ise eğitsel yöntemlerdir ve iki amaca hizmet eder: bunlardan ilki farkındalık yaratmak diğeri ise bilgi aktarmaktır. Farkındalık çalışmalarında amaç toplumsal kaynakları harekete geçirerek bilinç oluşturulmasını sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları sadece politikacıları ya da yöneticileri değil, toplumun tümünün harekete geçirilmesi ve toplumsal bilinç ve farkındalık oluşturulmasıyla ilişkilidir. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının bir diğer aracı olarak da katılımcı, görüş alışverişine dayalı yöntemler ele alınabilir. Toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelmesi ve tüm sürece dâhil edilebilmesi için farklı tarafların bir araya gelerek bir koordinasyon ile çalışılması gerekmektedir. Özellikle politikalardan etkilenecek kişilerin de sürece dâhil edilmesi, kadın ve erkeklerin bu sürecin içinde yer alması ile demokratik bir sürecin işlenmesine katkı sağlanmaktadır. Genel, kamuya açık toplantılar, halkın duyarlılık kazanmasına ve toplumda farkındalık oluşmasına katkıda bulunur. Bu araç ve teknikleri birbirini etkilemekte ve hepsi toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırma sürecine etki etmektedir. Ana akımlaştırma hayata geçirildikçe her yöntem ve aracın kullanılması da kolaylaşacak ve kaçınılmaz hal alacaktır.

Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında ana akımlaştırma yöntem ve tekniklerine bakıldığında en çok tercih edilen eğitsel teknik araçlarıdır. Bilinç yükseltme, güçlendirme ve farkındalık oluşturma amacıyla düzenlenen hizmet içi eğitimler yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin alınan önlemlerin izleme ve değerlendirilmesinin yapılması amacı ile oluşturulan izleme grupları da ana akımlaştırma araç ve tekniklerinin kullanıldığının göstergesidir (Tatlıer-Baş, 2011).

Tüm bu süreçlerin gerçekleşmesi belli zaman alsa da bilinç ve farkındalık oluştuğunda topluma yerleşmesi daha kolay olmakta ve dönüştürücü bir etki yaratmaktadır. Kadın ve erkeklerin toplumda eşit şekilde görünür kılınması ve toplumsal yaşama katılmada eşit pay alması, cinsiyete duyarlı iletişim ve kalıp yargılarla, ayrımcılıklar mücadele edilmesi; tüm politika, plan ve uygulamaların kadın ve erkek eşitliği bakış açısını yerleştirilmesi ile mümkün olmaktadır.

Bu makale ile toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması kavramlarının ele alınması ve kalkınma planlarında toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması kavramına vurgu yapılması, ana akımlaştırılma kavramının politika ve uygulama alanlarına yerleştirilebilmesi için gerekli olan araç ve tekniklerin ifade edilmesi, yöntem kısmında da son yirmi yıldaki Türkiye'deki Ulusal Kalkınma Planlarındaki kadın vurgusuna "kadın ve eğitim", "kadın ve sağlık", "kadın ve istihdam", "kadın ve karar mekanizmalarına katılma", "kadın, aile ve şiddet" başlıkları altında dikkat çekerek kadınlara yönelik düzenlemelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin hesaba katılıp katılmadığı yönünde değerlendirilme yapılması amaçlanmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan içerik analizi yöntemi ile sunulan çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır.

- Ulusal Kalkınma Planlarında toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasına yer verilmiş midir?
- Ulusal Kalkınma Planlarına ana akımlaştırılmanın yerleştirilmesi için yapılacak düzenlemeler nelerdir?
- Son yirmi yıldaki Ulusal Kalkınma Planlarından hangisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik vurgulamalar daha fazla olmuştur?
- Kalkınma Planlarında toplumda yerleşmiş kalıp yargılarla mücadele yöntemleri belirlenmiş midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada ulusal kalkınma planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelenmesi amacıyla nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, sosyal olguların buldukları ortam içinde anlamayı ve araştırmayı ön plana çıkaran bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Son yirmi yıldaki Devlet Planlama Teşkilatının yayınlamış olduğu Türkiye'deki *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005)*, *Dokuzuncu Kalkınma Planı(2007-2013)* ve *Onuncu Kalkınma Planları(2014-2018)* çalışmaya dahil edilmiştir. On Birinci Kalkınma Planı ise 2019-2023 arasını kapsadığı ve halen yürürlükte olduğu için araştırmanın evrenine dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada nitel veri toplama araçlarından doküman analizinden yararlanılmıştır. Doküman incelenmesi beş aşamadan gerçekleşmektedir. Bunlar; dokümanlara ulaşma, dokümanların kaynağının kontrol edilmesi, dokümanların anlaşılması, dokümanlardan elde edilen verilerin analizi ve elde edilen verilerin kullanılmasıdır (Kümbetoğlu, 2019). Araştırmada doküman incelemesi yöntemiyle incelenen veriler kalkınma planlarıdır. Dokümanların kalkınma planları olarak verilme sebebi günümüzde toplumsal cinsiyete yönelik tartışmaların varlığını gözler önüne serebilmek ve oluşturulan temalar altında daha net bir şekilde açıklanabilmesini sağlamaktır. Çalışmanın araştırma konusunu ve araştırma sorularını oluşturan bu durum, kalkınma planlarının incelenmesiyle planlarda yer alan vurgulanmalara dikkat çekilerek tartışılmıştır (Mutlu, 2019).

Verilerin Analizi

Dokümanların anlaşılması ve çözümlenmesi araştırma için önem arz etmektedir. Araştırmacının dokümanın içeriğini yorumlaması ve ifade etmesi gerekmektedir. Bunun için araştırmacı yorumlama aşamasında içerik analizinden yararlanmaktadır. İçerik analizi içeriğin objektif olarak analiz edilmesini kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle içerik analizi, dokümanların içeriğe uygun kategorilere yerleştirilerek sınıflandırılmasıdır. Bu çalışmada Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Ulusal Kalkınma Planları; “kadın ve eğitim”, “kadın ve sağlık”, “kadın ve istihdam”, “kadın ve karar alma mekanizmalarına katılma”, “kadın, aile ve şiddet” olmak üzere beş temaya ayrılarak kadın vurgusunun yapıldığı başlıklar ele alınmış, bu temalar belirlenirken Pekin Eylem Platformu'nda yer alan on iki kritik alandaki bazı başlıklardan yararlanılmış ve içerik analizi yapılmıştır (Baş ve Akturan, 2017).

BULGULAR

Kadın ve Eğitim

Türkiye, kamu politikaları açısından değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur. Kalkınma planları; genellikle istihdamı arttırmak, gelirleri arttırmak, dezavantajlı grupta yer alanlara yönelik sunulan sosyal hizmetlerin etki alanlarını genişletme amaçlarına yönelik programları içermektedir. 1960 yıllarından başlayan planlama döneminde kadın erkek eşitliğine yönelik düzenlemelere, 1990 yılına kadar olan süreçte ise kadın konusuna tek başına yer verilmemiştir. Eğitim, sağlık, istihdam, gibi alanlardaki düzenlemelerin kadınları da kapsayacağı

düşünülmüştür. Aynı zamanda kalkınma planlarında kadına yönelik düzenlemeler çocuk, aile, engelli gibi dezavantajlı konumdaki gruplarla ilgili düzenlemelerde varlık göstermiştir (Özdemir ve Altay, 2018; Aliefendioğlu ve Özbilgin, 2006).

Kadınların, toplumsal yaşama katılma noktasında erkeklerle aynı noktada yer almadığı bir gerçektir. Bunun temel nedeni, kadının eğitim alanında yaşadığı sorunlarda gizlidir. Günümüzde hâlâ kadınların, eğitim alanında erkeklere oranda daha geri planda kalması sağlıklı bir toplum, dengeli ve tutarlı bir aile yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye’de bütün yapılan çalışmalara rağmen başta eğitim olmak üzere birçok alanda sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlara çözümler için politikalar, uygulamalar, düzenlemeler yapılmaktadır. Kalkınma planlarında da kadınların yaşamış oldukları bu sorun alanlarına yönelik düzenlemeler mevcuttur (Seven ve Engin, 2007).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) incelendiğinde; kadın, aile ve çocuk başlığı altında kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Kadınların okuryazarlık oranlarının artırılması için okuma yazma kurslarının açılmasının kadınların istihdamını arttırmak amacıyla da beceri kurslarının açılması gerekliliği ifade edilmiştir. Amaçlar, ilkeler ve politikalar başlığı altında; kadınların toplumsal hayata katılımlarının arttırılması, güçlendirilmesi, eşit fırsat ve olanaklardan yararlanılmasının sağlanması amacıyla eğitim seviyelerinin yükseltilmesi sağlayacak düzenlemelerle karar mekanizmalarında katılımlarının arttırılması için daha fazla düzenlemeye gerek duyulduğu ifade edilmiştir. Kadınların okuryazarlığını arttıracak projelere, kadının eğitim süresine katılımını sağlamak amacıyla topluma yerleşmiş kalıp yargılardan sıyrılmak için tüm eğitim faaliyetlerinin yanında yazılı ve görsel iletişim araçlarının da kullanımının yaygınlaştırılması gerektiği üzerinde durulmuştur (DPT,2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele başlığında; kadınların okuryazarlık oranının 2000 ile 2004 yılları arasında yükselmesine rağmen erkeklere oranla hâlâ geri planda kaldığı vurgulanmıştır. Özellikle kırsal kesimde başta kız çocukları olmak üzere diğer dezavantajlı konumda olan ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasının sağlanacağı, bu kesimlerin eğitime erişimlerinin kolaylaştırılacağı ifade edilmiştir (DPT, 2006).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) ; çocuk ve gençlik başlığında, kız çocuklarının okullaşma ve okula devam oranlarının yükseltilmesi amaçlanmış, demografik yapıdaki değişiklikler başlığında; kadınların özellikle eğitim aracılığıyla iş hayatına ve sosyal hayata katılımlarının arttırılacağı ifade edilmiştir (DPT,2013).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılma araçlarında değinildiği gibi en önemli argüman eğitimidir. Eğitim çalışmaları ile bilgi aktarımı ve toplumda bir farkındalık oluşturulması sağlanır ve toplumsal kaynaklar

harekete geçirilerek tüm kesimleri kapsayacak şekilde çalışmalar yürütülür. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması sadece kadınları kapsamamakta, kadın ve erkeklerin ihtiyaçları dikkate alınıp bu ihtiyaçlar neticesinde çalışmalar yürütülmesini kapsamaktadır. Sekizinci Kalkınma Planında da özellikle kalıp yargılardan sıyrılmak amacıyla tüm eğitim faaliyetlerinin yanında yazılı ve görsel eğitim iletişim araçlarının yaygınlaştırılması gerektiğini ifade ederek eğitimin önemi bir kez daha vurgulanmıştır.

Kadın ve Sağlık

Sağlık politikalarının geliştirilmesi ve hizmetlerinin sunumu noktasında biyolojik cinsiyetten kaynaklanan sorunların yanı sıra kadın rolleri, sorumlulukları, toplumsal yaşama katılımdaki güç ilişkilerinden kaynaklanan sağlık sistemlerine erişim noktasında engel olabilecek faktörler; eş/aile refakati olmadan sağlık kuruluşuna gidememe, cinsiyeti nedeniyle sağlık hizmetlerini almak noktasında sorunlarla karşılaşması, alt gelir grubundan olma şeklinde ifade edilmektedir (Önaçan Uzun, 2020).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005); üreme sağlığı ve aile planlanması hizmetlerinin bütünleştirilerek yaşam boyu yaklaşımı içinde cinsiyet ayrımı yapılmadan sunulacağı ifade edilmiş, kadın sağlığının korunması ve iyileştirilmesi sağlamak amacıyla 1998 yılında Ulusal Strateji Planı oluşturulmuş, gebelere doğum öncesi ve sonrası hizmetlerin nitelikli sunumunun sağlanması için doğumların sağlıklı ortamlarda ve sağlık personelinin gözetiminde yapılması amaçlanmıştır (DPT, 2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013); yapılan doküman incelemesi sonucunda “kadın sağlığına” yönelik vurgulamaya rastlanılmamıştır.

Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) sağlık başlığında; Sağlıkta Dönüşüm Projesi kapsamında ilerleme kaydedildiği bu kapsamda anne ve çocuk sağlığı gibi birçok alanda yeniliklerle gelişme sağlandığı, temel sağlık göstergelerinde sağlanan iyileşmelerle birlikte bebek ve anne ölüm oranlarının hızla düştüğü ifade edilmiştir. Kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması için istihdam ve karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarını sağlanması amacı ile sağlık konusuna da yapılan iyileştirilmelerin sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır (DPT, 2013).

İncelenen kalkınma planlarında kadın ve sağlık alanına ayrı bir başlık olarak yer verilmemiş, kadın sağlığı durumu daha çok gebelere yönelik sağlık hizmetlerinin niteliğinin artırılması, anne sağlığının korunması şeklinde ifade edilmiştir.

Kadın ve İstihdam

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işgücüne katılım, istihdamda kayıt dışılık, ücret eşitsizliği meseleleri kadınların yaşadığı sorun alanlarını ifade etmektedir. Kadınların işgücü piyasasındaki durumlarına bakıldığında toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınların işgücüne katılım ve istihdam

oranlarının erkeklere kıyasla çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Kadınların geri planda kalarak çalışma yaşamına girememesinin temel sebebi de kalıplanmış kadın rolleri ve erkeğe kıyasla kadının statüsünün daha düşük görülmesidir. Çalışma yaşamına katılan kadınların, çalışma alanlarındaki durumları ile faaliyette buldukları alanlar, istihdam edildikleri işin kalitesi ve ücretin adil dağılımı da önem arz etmektedir. Ayrıca çalışma hayatına katılan kadınların karşısına başka sorunlar da çıkmaktadır. Annelik ve ev hanımlığı rolünün birlikte yürütülmesi kadına ağır sorumluluklar yüklemiş kadın hem iş hem de aile yaşamında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Bayar, 2021; Erbay ve Tuncay, 2006).

Kadınların yaşamış oldukları bu sorunlara yönelik kalkınma planlarında çözüm aranmış ve çeşitli düzenlemelerin yapılması bu sorunlarla mücadele edilmesi amaçlanmıştır.

Sekizinci Kalkınma Planında (2001-2005) kadın başlığı altında; İŞKUR Genel Müdürlüğü tarafından istihdam eğitim projesi kapsamında kadınların istihdam olanakları araştırıldığı ve beceri, meslek kazandırma kursları düzenlendiği ifade edilmiştir. Özellikle gençlere ve kadınlara yönelik işsizliği önleyici tedbirler alınacağı; aktif ve pasif istihdam politikalarının uygulanacağı, ev kadınlarına yönelik katma değer yaratıcı projelerin geliştirileceği vurgulanmıştır. Ayrıca işgücüne katılma oranları arasında bir mukayese yapıldığında bu oranın erkeklerde yüzde 73,5 iken kadınlarda yüzde 31,1 olduğundan, kadın emeğine değer verilmesini sağlamak ve girişimciliğe teşvik etmek amacıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından bir merkez kurulması gerektiğinden bahsedilmiştir (DPT,2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013); erkeklerde istihdam oranı yüzde 64,8 iken kadınların da bu oran 22,3 olduğundan, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını arttırmak için mesleki eğitim imkânlarının geliştirilmesi sağlanarak istihdam edilebilirlikleri artırılması amaçlanmıştır. İstihdamın artırılması başlığında; bu dönemde AB ortalamasının altında işgücüne katılma ve istihdam oranlarında ilerleme kaydedilmemesi ve bu oranların düşüklüğü kadınların iş gücüne ve istihdama yeterince katılamamasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Sekizinci kalkınma planında istihdama yer verilmesinin aktif işgücü politikalarına verilen önemin arttığından, işgücünün uyumlaştırılması işsizler, engelliler, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı konumda olan kişilerin iş bulmasını, girişimciliğe teşviklerinin sağlanmasını, istihdamı garantileyecek eğitim programlarını içerdiği vurgulanmıştır. İşgücü piyasasının iyileştirilmesi başlığında; işgücü piyasasına zorluklarla karşılaşan kadınlara yönelik fırsat eşitliğinin sağlanacağından işgücüne katılma ve istihdam oranlarının artırılması için bakım hizmetlerine erimlerinin kolaylaştırılacağı ifadesi yer almıştır (DPT, 2006).

Onuncu Kalkınma Planında(2014-2018); istihdam ve çalışma hayatı başlığı altında; başta gençler ve kadınlar olmak üzere iş gücüne katılımın ve istihdamın artırılması, kayıt dışı istihdamın önlenmesi, iş gücü niteliğinin yükseltilmesi ve kırılgan istihdamın azaltılması çalışmaları önemini koruduğundan, iş

gücü dinamiklerini dikkate alarak başta kadın ve gençler olmak üzere tüm kesimleri kapsayacak şekilde istihdamın nitelikli hale gelmesi için çalışmaların yapılacağından bahsedilmiştir. İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi Programında, kadınların istihdam oranının plan dönemi sonunda arttırılacağından, özellikle kadın girişimcileri desteklemek amacıyla da bütüncül bir destek programının uygulanması gerektiği ve bu düzenlemelerle kadın istihdamına yönelik teşviklerin de etkin hale geleceğinden bahsedilmiştir. Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması amacıyla alternatif modellerin uygulanması gerektiğinden, bu modeller; esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hale getirilmesi olarak belirlenmiştir. Kamuda stratejik yönetim başlığı altında da kadınlara yönelik iş ve aile hayatını uyumlaştırıcı nitelikteki uygulamalarla çalışanlar için doğuma bağlı izin haklarının geliştirileceğinden, kreşlerin yaygınlaştırılacağından ve esnek çalışma saatlerine yönelik düzenlemelerin yer alacağından bahsedilmiştir (DPT, 2013).

İncelenen kalkınma planlarından özellikle Onuncu Kalkınma Planında ön plana çıkan iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasıdır. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması ve esnek çalışma ile kadınların aktif olarak işgücü piyasasına dâhil edileceği ve üretken konumda yer alacakları üzerinde durulmuştur. Ancak kadınların tam zamanlı, güvenceli işlerle işgücü piyasasına dâhil olmak yerine bu tarz esnek çalışma biçimleriyle dâhil olmasıyla özellikle bir kriz durumunun varlığında ilk vazgeçilecek olanlar olarak sosyal güvenlik sisteminin sunduğu olanaklardan yararlanamayacak, güvencesiz çalışma sistemi içine mahkûm olarak varlık göstereceklerdir. Esnek çalışma biçimleri günümüzde özellikle doğurganlık oranlarındaki azalışı durdurmanın kadınları en az üç çocuk doğurmaya teşvik etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Kadınlardan en az üç çocuk doğurması beklenmekte ve kadına doğurganlık özelliği üzerinden bakım rolü atfedilmekte, hem işgücü piyasasında kalmak hem de hane içi rol ve sorumluluklarını yerine getirmek için kadınlar güvencesiz ve düzensiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Toksöz, 2016; Soyseçkin,2015).

Cinsiyet eşitliği sağlanması noktasında ücretli ebeveyn izinleri de önem arz etmektedir. Doğum izinlerinin kullanımları her iki cinsiyeti de kapsayarak ve babanın da çocuğun sorumluluğunu paylaşma noktasında aktif rol alması sağlanarak sunulmalıdır. Nitekim başarılı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini hesaba katan ebeveyn izni örneklerinde, yarım ve esnek çalışmaya dayalı izinler iki ebeveyn tarafından dönüşümlü kullanmayı içerecek şekilde ücretli ve/veya çeşitli nakdi yardımlarla desteklenmektedir (Sumbas,2018).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılma araçlarında ifade edildiği gibi toplumsal cinsiyet analizi ve etki değerlendirilmesinin yapılmasıyla olası politikaların kadınlar ve erkekleri nasıl etkilediğinin ve ihtiyaçlarının gözetilip gözetilmediğinin dikkate alınması gerekmektedir. Böylelikle yapılan bir

düzenlemenin, politika ve uygulamanın sonuçlarının analiz edilmesi noktasında, her iki cinsiyetin de ihtiyaçlarının belirlenmesine fayda sağlanmış olacaktır. Bir diğer önem araç içe toplumsal cinsiyete dayalı bütçelemedir. Toplumsal cinsiyete dayalı bütçelemeyle cinsiyetler arası eşitliği sağlamak için oluşturulan bütçelerde cinsiyeti temel alarak gelirler ve harcamalar yeniden yapılandırılarak bütçelemelerin tüm aşamalarına toplumsal cinsiyet perspektifinin yerleştirilmesini sağlanması, kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarının dikkate alınıp ihtiyaçları doğrultusunda bütçe oluşturulmasını kapsamaktadır. Bu açıdan toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme yönetimin her katmanında benimsenmesi gereken bir durumdur (Yakar-Önal, 2021).

Kadın ve Karar Alma Mekanizmalarına Katılım

Sekizinci Kalkınma Planında(2001-2005); amaçlar, ilkeler ve politikalar başlığı altında, kadınların toplumsal hayata katılımlarının artırılması, güçlendirilmesi ve eşit fırsat ve olanaklardan yararlanmaları için eğitim seviyelerini yükseltme çalışmalarına ağırlık verileceği, çalışma hayatına katılma ve karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almalarının sağlanacağı ifade edilmiştir. Bölge planlaması başlığında da Sosyal Eylem Planı çerçevesinde kadınların toplumsal hayata katılımlarının artırılması ve kalkınma sürecine dâhil edilmeleri için Çok Amaçlı Toplum Merkezleri'nin (ÇATOM) kurulduğundan bahsedilmiştir (DPT,2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planında(2007-2013); kadınların karar alma sürecine katılımları AB ülkeleriyle kıyaslandığında yetersiz düzeyde olduğu, 2002 seçiminde kadınların parlamentodaki temsil oranlarının yaklaşık olarak yüzde 4.4 olduğu ifade edilmiştir. Kadın ve erkeklerin haklarının kullanımlarının eşit olduğu açıkça belirtilmiştir (DPT,2006).

Onuncu Kalkınma Planında(2014-2018); kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamın artırılması, eğitim ve becerilerinin yükseltilmesini sağlayacağı, kadının güçlendirilmesi noktasında işgücüne katılımın ve karar alma süreçlerindeki etkinliğinin arttığı ifade edilmiştir (DPT, 2013).

Görüldüğü üzere kadınların karar alma süreçlerine katılmaları kalkınma planlarında ifade edildiği gibi AB oranlarının çok altında ve erkeklerle eşit düzeyde değildir. Karaoğlu (2020) da kadınlar ve erkeklerin toplumsal yaşama katılma noktasında eşit olmadığını ifade etmiştir. Çalışma hayatında bazı alanlar sadece erkek alanları olarak görülmekte ve kadınlar bu alanlarında dışında kalmaktadır. Çalışma hayatına katılan kadın genellikle ev içindeki rolü ve çalışma hayatındaki rolleri nedeniyle çatışma yaşamakta kendine zaman ayıramamakta bu durumda daha fazla yıpranmasına neden olmaktadır. Bu engelleri aşip karar mekanizmalarına katılan kadınların da hem adaylık hem de seçilme sürecinin ekonomik maliyetini karşılayabilecek, sosyoekonomik durumu olamamaktadır. Tüm bu engellere rağmen seçilen kadınlar da eril zihniyetin kurmuş olduğu sisteme göre hareket etmekte, kadınlar erkek

alanı olarak görülen eğitim, sağlık, adalet, ekonomik gibi alanlarda yer almaları sağlanmazken cinsiyetçi düzeyde, kadın ve aileyi ilgilendiren alanlarda siyaset yapmaları gerektiğini söylenmektedir. Her fırsatta annelik, kadınlık rollerine ilişkin vurgulamalar ön plana çıkmakta kadının birincil görevinin bu olduğu ve bu görevini yerine getirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı noktadan yarışa katılmayan iki cinsin aynı parkurda yarışması da aralarındaki eşitsizlik durumunu derinleştirmektedir. Bu eşitsizliği gidermek için kadın ve erkeğin ihtiyaçları dikkate alınıp eşitlik mekanizmasına işlerlik kazandırılması gerekmektedir. Kalkınma planlarında ne kadar kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarının arttırılacağı söylene de eşitliğin sadece söylemde kalmaması uygulama alanlarına da yansması için kadın ve erkeğin ihtiyaçlarının dikkate alınıp karar mekanizmalarına katılımı eşit temsil oranlarının yer alması gerekmektedir.

Kadın, Aile ve Şiddet

Toplum tarafından kadınlar ve erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, kadının aile üzerinde konumlandırılması, ailenin bakım rolünü üstlenmesi, erkeğin de ailenin geçimini sağlayan, otoriteyi temsil eden rolü şeklinde eşit olmayan rol ve sorumlulukları toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açmakta, toplumsal cinsiyet eşitsizliği de şiddeti doğurmaktadır. Hem kadın erkek eşitliğinin sağlanması hem de aile içi şiddetle mücadele etmek için ulusal ve uluslararası alanlarda yapılan antlaşmalarla, planlar ve politikalarla oluşturulacak olan duyarlılık, kadın hareketlerinin çabaları, kadına yönelik şiddetle ilgili mücadele politikalarının üretilmesini sağlayacaktır (Bozkurt-Şener, 2011).

Sekizinci Kalkınma Planı(2001-2005); kadın, aile ve çocuk başlığı yer almaktadır. Sosyal kültürel alanda sağlanan gelişmeler başlığında; aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesi, toplumda hızlı bir değişme yarattığı, insan kaynaklarının geliştirilmesi başlığında, anne ve çocuk sağlığını ilgilendiren, doğum öncesi bakım, sağlık personeli desteği ve doğum sonrası bakım ve modern aile planlanması yönteminin kullanımında artış görüldüğü ifade edilmiştir. Kadın, aile ve çocuk başlığında; milli ve manevi değerlerin korunmasında ve geliştirilmesinde aile kurumunun güçlendirilmesinin esas olduğu, ailenin toplumda meydana gelen değişmeye uyum sağlaması amacıyla birtakım önlemler alınacağı ve aile üyeleri arasındaki birlik ve beraberliği güçlendirici politikalara yer verileceği üzerinde durulmuştur.

Ailenin ihtiyaçlarının karşılanması ve aileye yönelik sosyal güvenlik ve sosyal yardım konusunda gerekli düzenlemeler yapacaktır. Çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı konusunda aileye yönelik eğitim çalışmaları düzenlenecek, aile ile ilgili kurumlar arası eşgüdüm sağlanacağı ifade edilmiştir. Aile içi şiddet önlemek amacıyla Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Aile ile ilgili kuruluşların mevzuat düzenleme çalışmaları tamamlanacak, kadınlara yönelik sunulan hizmetlerin tek

elden yürütülmesini sağlamak amacıyla Kadının Statüsü Birimleri oluşturulmasına karar verilmiştir şeklinde vurgulamalar mevcuttur (DPT,2000).

Dokuzuncu Kalkınma Planında(2007-2013); kültürün korunması, geliştirilmesi ve toplumsal diyalogun güçlendirilmesi başlığında, toplumsal değişimle birlikte aile ve toplum ilişkileri de olumsuz etkilenmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi, aile içi iletişimde geleneksel yöntemlerin dışına çıkılamaması, gençlerin aileden kopma, toplumsal sorunlara duyarsızlaşması gibi sorunları nedeniyle şiddete eğilimini arttığı, kadına yönelik şiddet konusunda da toplumsal bilinç arttırılacağı, şiddete en çok maruz kalan kesimde kadınlar ve çocukların yer aldığı vurgusu mevcuttur. Kadına yönelik şiddet ve istismarın önlenmesi için toplumsal farkındalığın oluşturulması için eğitim ve bilgilendirilme çalışmalarına önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planında(2014-2018); aile ve kadın, aile ve dinamik nüfus yapısının korunması başlıkları ön plana çıkmaktadır. Nitelikli insan, güçlü toplum başlığında; aile kurumunun toplumun yapı taşı olduğu ve bireyleri bir arada tuttuğu, aile ortamında hoşgörü, sevgi ve anlayış çerçevesinde yetişen bireylerin güçlü toplumun temelini oluşturduğu ve toplumsal yapı ve dayanışmanın güçlendirilmesi noktasında ailenin kilit rol oynadığı ifade edilmiştir. Aile ve kadın başlığında; Anayasa'ya pozitif ayrımcılık ilkesinin dâhil edildiği, kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla düzenlemeler yapıldığı ve TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulduğundan, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yer alan ifadelerde kadınların sosyal, ekonomik, kültürel hayattaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statünün geliştirileceği ve toplumsal bütünleştirilmenin kuvvetlendirilmesinden bahsedilmiştir. Geniş aileden çekirdek aileye yönelik yaşanan değişimin devam ettiği ve aile üyeleri arasındaki ilişki biçimlerinde değişim yaşandığı, boşanma sonucunda oluşan tek ebeveynli ailelerin sorunlarına yönelik izleme, rehberlik ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir. Ailelere yönelik sunulan hizmetlerin geliştirilmesi, aile danışmanlık ve eğitim ve hizmetlerinin kapsamlı hale getirilmesi, evlilik öncesi eğitim programlarının yaygınlaştırılması, sosyal yardım ve hizmetlerin de aile temelli sunulması için çalışmalara öncelik verileceği ifade edilmiştir. Aile içi şiddet ve istismarın önlenmesi, yönelik hizmetler geliştirilecek, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için de 0-6 yaş erken çocukluk döneminden başlayarak tüm eğitim sistemleri ile toplumsal bilinç oluşturulmaya çalışılacaktır. Toplumsal cinsiyete dayalı bütçelemeye de farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamaların geliştirileceği yer almıştır (DPT, 2013).

Sekiz, Dokuz ve Onuncu kalkınma planında ön plana çıkan aile vurgusu ve aile içi ilişkilerin güçlendirilmesidir. Kadın aile içindeki rolleriyle birlikte ele alınmış, her şeyden önce ailenin korunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Sekizinci Kalkınma Planında toplumsal cinsiyete yönelik ayrı bir vurgulama yoktur. Dokuzuncu Kalkınma Planında da kadın, aile ve çocuk başlığı ön plana çıkmakta,

Sekizinci Kalkınma Planda olduğu gibi ailenin güçlendirilmesi esas alınmış şiddet de aile içi şiddet olarak tanımlanmıştır. Onuncu Kalkınma Planında aile dinamiklerinin korunması, güçlendirilmesi esas alınmış, diğer kalkınma planlarından farklı olarak toplumsal cinsiyete yer verilmiş ancak toplumsal cinsiyetin ailenin korunarak aile içi ilişkiler gözetilerek yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırma araçlarında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye de yer verilmiştir. Görüldüğü üzere kadın hep aile üzerinden konumlandırılmış ve ayrı olarak kadın başlığına yer verilmemiş, aile, kadın ya da aile, kadın ve çocuk başlıklarında genelde hep aile içi roller, ailenin korunması güçlendirilmesi ön plana çıkmıştır. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının en önemli amacı tüm, politika, plan ve uygulamada kadın erkek eşitliğinin dikkate alınması ihtiyaçları doğrultuda düzenlemelerin yapılmasıdır. Ancak incelenen kalkınma planlarında kadın erkek eşitliğine yönelik vurgulamalar ön plana çıkmamış aile temel esas alınmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, ulusal kalkınma planları toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması kavramı bağlamında ele alınıp incelenmiştir. Türkiye'deki son yirmi yıldaki ulusal kalkınma planlarında kadın vurgusuna dikkat çekilmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik uygulamaların incelenmesi ve değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Yapılan çalışma neticesinde, Sekizinci Kalkınma Planında, Kadın, "Kadın, Aile ve Çocuk", "Sosyal Refahın Arttırılması" başlıkları altında değerlendirilmiştir. Daha çok eğitim, istihdam, toplumsal ön yargılarla mücadele edilmesi için toplumsal farkındalık oluşturulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Dokuzuncu Kalkınma Planında; "İstihdamın Arttırılması", "Aktif İşgücü Politikalarının Geliştirilmesi, "Gelir Dağılımın İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele" başlıkları ön plana çıkmaktadır. Dokuzuncu kalkınma planında, sekizinci kalkınma planında olduğu gibi eğitim ve istihdam konularına önem verilmekle birlikte fırsat eşitliği kavramına ve kadına yönelik şiddet kavramına da planda yer verilmiştir. Ayrıca kadın istihdamını arttırmaya yönelik aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasını sağlamak için de birtakım düzenlemelerle kadınlara yönelik fırsat eşitliğinin sağlanacağı yönünde vurgulamalar yapılmıştır. Sekizinci ve Dokuzuncu kalkınma planlarında eğitim, istihdam konularına ağırlık verilmiş, toplumsal cinsiyet eşitliğine açıkça yer verilmemiş, kadın ve aile başlığı altında incelenmesi sağlanmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının açıkça kullanıldığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik vurgulamaların en fazla yer aldığı kalkınma planının Onuncu Kalkınma Planı olduğu görülmüştür. Onuncu kalkınma planında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında aile kurumunun korunarak kadının statüsünün geliştirileceği, aile ve iş yaşamının uyumlaştırılması için de esnek çalışma ibaresinin

yer alacağı ifade edilmiştir. Ancak esneklik kadının hane içindeki rolünü hafifletmemektedir. Tek bir kişiye yüklenen bakım rolü ve çalışma yaşamındaki olumsuz koşullarla birlikte kadın kendini eksik ve yetersiz hissetmektedir. Ülkemizde kadın istihdamını arttırma ve doğurganlık oranlarını yükseltmek amacıyla iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikaları uygulanmaya konulmak istenmektedir. Ancak uygulanan politikaların etkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Mevcut politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğine etkisi gözetilmeden yürürlüğe konulması halinde kadınlar aleyhine sonuçlar doğurabilmektedir. İstihdamın esnekleştirilmesi, kadınların güvencesiz işlerde çalışması, ev ve bakım yüklerinin paylaşımında cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin daha da derinleşmesine yol açabilmektedir. Politikalar geliştirilirken her iki cinsiyetin de ihtiyaçları temel alınıp aile içi iş yüklerinin cinsiyetler arasında eşit paylaşımının önemi göz önünde tutulmalıdır (Ünlütürk-Ulutaş,2015). Kadının aile ve çalışma hayatının uyumlaştırılmasının en önemli yolu hane içinde cinsiyetler arası rol paylaşımının yapılmasıdır. Geleneksel kalıp yargılardan sıyrılarak paylaşımcı ailelere dönüştürülerek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde önemli adım atılmış olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının en önemli yolu da toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelmesi ile mümkündür. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasında araç ve teknikler başlığında değinildiği gibi en önemli araç eğitimidir. Eğitim yolu ile toplumsal bilinç ve farkındalık oluşturulması sağlanmakta ve toplumun bütününe kapsayacak bir duyarlılık geliştirilmesi hedeflenmektedir. Toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelmesi ve tüm sürece dâhil edilebilmesi için farklı tarafların bir araya gelerek bir koordinasyon ile çalışması gerekmektedir. Özellikle kadın ve erkeklerin bu sürecin içinde yer alması ile demokratik bir sürecin işlenmesine katkı sağlanmaktadır.

Türkiye’de son zamanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına alternatif bir kavram olan toplumsal cinsiyet adaleti kavramı tartışılmaktadır. Yılmaz (2015) toplumsal cinsiyet adaletini; aile ve kadın arasındaki ilişkilerde ve toplumsal hayatın düzeninde hakkaniyetli, düzenli, insafli olma durumu olarak tanımlamış, kadın ve erkeğin bir elmanın yarısı gibi birbirini tamamlayan, aynı öze sahip “eş değer” varlık olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca YÖK de toplumsal cinsiyet eşitliğini projesini durdurma kararı almıştır. YÖK Başkanının projenin toplumsal değer yargılarımıza, gelenek, göreneklerimize uygun olmadığına göz önünde bulundurulması gerektiği ve gerekli değişiklik yapılması gerektiğine yönelik söylemleri mevcuttur. Toplumsal cinsiyet adaleti kavramının eşitliği de içine alınır şekilde genişletmeye çalışıldığı bu bağlamda kadınlarla ilgili oluşturulacak Ulusal Politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinden toplumsal cinsiyet adaletine doğru bir eğilme gerçekleşeceği görülmektedir. Ancak eşitlik sağlanmadan adalet sağlanamamaktadır. Hiçbir insan, canlı birbiriyle aynı değildir. Eşitlik ve aynılık kavramları birbiri yerlerine kullanılsa da birbirlerinden farklı kavramlardır. Farklıklar bir toplumu meydana getirmekte, her bireyin biricik, farklı olduğundan hareketle farklılıklarımızla eşit olunması gerekmektedir. Kadın ve erkek de bu farklılığın içinde tamamlayıcı

olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışı da tüm farklılıklara rağmen haklar bakımından eşit olması anlayışına dayanmaktadır. Önemli olan doğal eşitlik anlayışı değildir, etik ve politik anlamda eşitlik anlayışıdır (Arat, 2020). Eşit olunması gereken şartlar, haklar ve topluma adil bir şekilde katılma, karar mekanizmalarında eşit şekilde yararlanma noktasında olmalı ve eşitlik ve adalet kavramları birbirlerine karşıt kavramlar olarak değil birleştirici kavramlar olarak kullanılmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının en temel yolu da makalenin konusunu oluşturan toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması; tüm program, politika ve uygulamalarda toplumsal cinsiyetin ana akım haline gelmesi var olan plan ve programlara toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesi ve eşitliğin adil bir şekilde işlenmesiyle mümkün olmaktadır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmada veriler belgesel tarama etik kurul onayı alınmamıştır. Çalışma daha önce yayınlanmamıştır ve yayınlanmak üzere hâlihazırda başka bir yayın organına gönderilmemiştir. Makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

ARAŞTIRMACININ KATKI ORANI

Çalışmaya yazar %100 katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alkan, A. (2015). *Yerel Yönetimler, Kamu Kurumları ve Sivil Toplum Örgütleri için Kadın Dostu Kentler Eğitici Kiti Toplumal Cinsiyet Anaakımlaştırma*. Ankara: Berk Matbacılık.
- Altun, D. (2016). Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Politikası: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. D. Şaşman Kaylı, & F. Şahin (Dü) içinde, *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Arat, Y. (2020, Şubat 10). *Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği nedir, ne değildir?* Sarkaç: <https://sarkac.org/2020/02/toplumsal-cinsiyet-nedir-ne-degildir/> adresinden alındı
- Aydın Yılmaz, S. (2015). Kadın Hareketinde Yeni Bir İvme: Toplumsal Cinsiyet Adaleti. *Turkish Foreign Quarterly*, 107-115.
- Baş, T., & Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri (3.Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bayar, A. (2021). İşgücü Piyasasında Kadınların Yeri ve Politika Önerileri. *İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü*, 1-12.
- Bozkurt Şener, E. (2011). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi. Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. <https://www.aile.gov.tr/media/2522/ekinsener.pdf> adresinden alındı
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul : Metis Yayınları.
- Çelik, Ö., & Ertürk Atabey, S. (2013). Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4), 151-165.
- Doğan, A. (2013). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları ve Hizmetleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 75-95.
- Dökmen, Z. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Araştırmalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları. Ankara: Ceid Yayınları. <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/toplumsal-cinsiyet-esitliginin-temel-kavramlaripdf.pdf> adresinden alındı
- Erbay, E., & Tuncay, T. (2006). Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17(2), 25-40.
- Gender Mainstreaming In Development Programming: Guidance Note. (2014). <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2014/GenderMainstreaming-IssuesBrief-en%20pdf.pdf> adresinden alındı
- Gül, İ. I. (2011). Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. B. Yeşiladalı, & G. Ayata (Dü) içinde, *İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Güneş, A. (2021). Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Toplumsal Cinsiyeti Ana Akımlaştırmanın Kavramsal Analizi. *Sosyal Mucit Rewiev*, 2(1), 53-71.
- Karaoğlu, N. (2020). *Türkiye’de Kadın ve Siyaset*. National Geographic Türkiye: <https://www.nationalgeographic.com.tr/turkiyede-kadin-ve-siyaset/> adresinden alındı
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (6.Baskı)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Mutlu, S. (2019). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Kalkınma Planları Bağlamında Analiz Edilmesi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Önaçan- Uzun, G. (2020). Engelli Çalışanların Esnek Çalışma Biçimlerine Yönelik Tutumları: Toplumsal Cinsiyet Rolü Açısından Bir İnceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbilgin, M. F. (2020). Kadın-Erkek Eşitliği Kurumsal Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye ve Britanya Karşılaştırması. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9), 1-20.
- Özdemir, E. A. (2018). Kalkınma Planları Bağlamında Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Kadınların Yeri. *Fiscaoeconomia*, 2(3), 115-142.
- Sancar, S. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Nedir? *İkinci Yüzyıl Dergisi*(2), 102-105.
- Seven, M., & Engin, A. (2007). Türkiye'de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 177-188.
- Soyseçkin, İ. (2015). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Sosyal Refah Uygulamaları. *Mülkiye Dergisi*, 39(3), 245-270.
- Sumbas, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Politikası Olarak Ebeveyn İzni. *Hacettepe HFD*, 8(2), 167-194.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Sekizinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2001-2005.pdf> adresinden alındı
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*. <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/DokuzuncuKalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2007-2013%E2%80%8B.pdf> adresinden alındı
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (2013). *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)*. <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>. adresinden alındı
- Tatlıer Baş, M. (2011). Avrupa Birliği’nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Plan ve Politikalara Yerleştirilmesi: Hollanda, Romanya ve Türkiye Örneklerinin İrdelenmesi. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

- Toksöz, G. (2016). Kadın'dan Aile'ye Geçiş AKP Döneminin İstihdam Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi. VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu, Bildiriler, (s. 111-121).
- United Nations. Office of the Special Adviser on Gender Issues, & Advancement of Women. (2002). Gender mainstreaming: An overview.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2015). İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları: Türkiye'de Yeni Politika Arayışları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(3), 723-750.
- Üstün, İ. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Hesaba Katabiliyor muyuz?* Ankara: STGM.
- Yakar Önal, A. (2021). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. Ankara: Ceid Yayınları. <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/toplumsal-cinsiyete-duyarli-butceleme.pdf> adresinden alındı
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, E., & Bayrakçeken Tüzel, G. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi İçin El Kitabı*. Ankara: Ceid Yayınları. <https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/ceidWeb1.4.1.1.11.pdf> adresinden alındı
- Yumuş, A. (2011). Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları. Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.